

Μακεδονία και μακεδονική γλώσσα

Τι λένε τα πρακτικά των Διεθνών Συνδιασκέψεων των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων

Το θέμα των γεωγραφικών ονομάτων απασχόλησε από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 μια συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών¹. Έτσι, η Πρώτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων συνήλθε στην Γενεύη από 4 ως 22 Σεπτεμβρίου 1967. Από τα επίσημα πρακτικά φαίνεται πως συμμετείχαν εκπρόσωποι της Τουρκίας, Βουλγαρίας και Κύπρου αλλά όχι της Ελλάδας ή της Γιουγκοσλαβίας.

Αντίθετα στην Δεύτερη Συνδιάσκεψη που έγινε στο Λονδίνο από 10 ως 31 Μαΐου 1972 εκπροσωπήθηκαν όλες οι παραπάνω χώρες. Η Ελλάδα παρουσίασε μάλιστα και μια εργασία του Δ. Βαγιακάκου της Ακαδημίας Αθηνών σχετικά με τα ελληνικά τοπωνύμια.

Αξίζει τον κόπο να σταθεί κανείς στην στάση της Γιουγκοσλαβίας και στα ψηφίσματα της Δεύτερης αυτής Συνδιάσκεψης². Στην έκθεση που παρουσίασε η Γιουγκοσλαβία αναφέρεται ότι: «*Τα δύο είδη επίσημων χαρακτήρων της γιουγκοσλαβικής γλώσσας, οι λατινικοί και κυριλλικοί χαρακτήρες, αποτελούν ένα πρώτο εμπόδιο που δυσκολεύει την διάχυση της πληροφορίας, είτε πρόκειται για σχέδια, είτε για χάρτες είτε τέλος για άτλαντες ή άλλα δημοσιεύματα*». Εξάλλου, ανάμεσα στα ψηφίσματα που ενέκρινε η Συνδιάσκεψη, υπάρχουν δύο με ιδιαίτερη σημασία. Το ψηφίσμα 5 αναφέρεται στους βουλγάρικους κυριλλικούς χαρακτήρες και στην μέθοδο μεταγραφής τους στα λατινικά. Το Ψήφισμα 6 αναφέρεται στους γιουγκοσλαβικούς κυριλλικούς χαρακτήρες λέγοντας επί λέξει:

«Η Συνδιάσκεψη,

Αναγνωρίζοντας πως στην Γιουγκοσλαβία χρησιμοποιούνται επίσημα από πολύ καιρό δύο συστήματα γραφής, το λατινικό και το κυριλλικό αλφάβητο,

Αναγνωρίζοντας επίσης πως στην Γιουγκοσλαβία τα τοπωνύμια που περιέχονται στις ονοματολογίες και τους χάρτες έχουν μεταγραφεί στο λατινικό αλφάβητο σύμφωνα με ένα ενιαίο σύστημα,

Συστήνει όπως το σύστημα αυτό όπως χρησιμοποιείται στην τελευταία έκδοση (1971) της επίσημης έκδοσης Imenik mesta (Ευρετήριο των κατοικημένων περιοχών) της Ομοσπονδιακής στατιστικής υπηρεσίας στο Βελιγράδι, καθιερωθεί ως διεθνές σύστημα για τη μεταγραφή σε λατινικούς χαρακτήρες των γιουγκοσλαβικών γεωγραφικών ονομάτων τα οποία στην Γιουγκοσλαβία γράφονται επίσημα με το κυριλλικό αλφάβητο».

Έτσι εν έτει 1972 ουδείς λόγος γίνεται για «μακεδονική» γλώσσα ή για γεωγραφική ονομασία «Μακεδονία». Κι ας είμαστε τότε υπό καθεστώς πλήρους χούντας.

Η Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την τυποποίηση των γεωγραφικών ονομάτων έγινε - ω ειρωνεία - στην Αθήνα από 17 Αυγούστου έως 7 Σεπτεμβρίου 1977. Την Συνδιάσκεψη άνοιξε ο Υπουργός Πολιτισμού Κ. Τρυπάνης επί Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή και με Υπουργό Εξωτερικών τον Δ. Μπίτσιο. Κατά τη γνώμη μου, οι βάσεις για τις διεκδικήσεις της ΠΓΔΜ τέθηκαν υπό τη σκιά της Ακροπόλεως και μάλιστα χωρίς να το πάρουμε χαμπάρι. Η μάλλον χωρίς να το πάρουν χαμπάρι αυτοί που έπρεπε, οι αρμόδιοι του Υπουργείου

1 Βλέπε <https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/conferences.html>.

2 Χρησιμοποιήθηκαν τα επίσημα πρακτικά των Συνδιασκέψεων. Όλες οι μεταφράσεις είναι δικές μου.

Εξωτερικών για Βαλκανικά θέματα. Της Συνδιάσκεψης προήδρευσε ο Λ. Μαυρίδης και η Ελλάδα παρουσίασε έκθεση για τις δραστηριότητες στον τομέα. Όμως η θέση της Γιουγκοσλαβίας είναι τώρα διαφορετική. Αναφέρεται στην έκθεσή τους ότι:

«Σύμφωνα με το σύνταγμα της Γιουγκοσλαβίας, η Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας είναι ομόσπονδο κράτος που απαρτίζεται από έξι σοσιαλιστικές δημοκρατίες: Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Κροατία, Μακεδονία, Σλοβενία και Σερβία. Υπάρχουν επίσης δύο αυτόνομες περιοχές στην Σερβία: το Κόσοβο και η Βοϊβοδίνα. Εντούτοις, τα μέλη όλων των εθνών και των εθνοτήτων έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν την δική τους γλώσσα, γραφή και ορθογραφία, ανεξάρτητα από τον αριθμό τους και από το έδαφος (territory) στο οποίο ζουν. Στο έδαφος της Γιουγκοσλαβίας οι γλώσσες όλων των εθνών και των εθνοτήτων είναι ίσες, όπως είναι και οι γραφές και οι ορθογραφίες τους.

Σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές που αναφέρθηκαν, στην Γιουγκοσλαβία δεν υπάρχει ούτε μία μοναδική εθνική γλώσσα, ούτε μια κρατική γλώσσα, ούτε μία κύρια ή κυριαρχούσα γλώσσα που να μπορεί να διεκδικήσει ευρύτερη σφαίρα επιρροής. Ούτε και υπάρχει μια μοναδική κρατική γραφή ή ορθογραφία.»

Και προχωρεί αναφέροντας τη σύσταση της Γιουγκοσλαβικής Επιτροπής Τυποποίησης Γεωγραφικών Ονομάτων στην οποία συμμετέχουν αρχές από όλες τις δημοκρατίες και περιοχές καθώς και εκπρόσωποι από το Συμβούλιο της Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών, τον Γιουγκοσλαβικό Οργανισμό Τυποποίησης κλπ.

Δυστυχώς όταν παρουσιάστηκε η έκθεση αυτή από τους Γιουγκοσλάβους η Ελλάδα δεν αντέδρασε καθόλου. Και μάλιστα ανάμεσα στα ψηφίσματα που ενέκρινε η Συνδιάσκεψη, υπάρχει, εκτός από το ψήφισμα 10 που αναφέρεται στους βουλγάρικους κυριλλικούς χαρακτήρες και στη μέθοδο μεταγραφής τους στα λατινικά, και το ψήφισμα 11 για το «Σερβοκροατικό και Μακεδονικό Κυριλλικό αλφάβητα της Γιουγκοσλαβίας». Πρόκειται, κατά τη γνώμη μου για ψήφισμα καταστρεπτικό για την υπόθεση της Μακεδονίας, τουλάχιστον όπως θελήσαμε να την υποστηρίξουμε την δεκαετία του 1990. Να τι λέει το ψήφισμα αυτό:

«Η Συνδιάσκεψη,

Αναγνωρίζοντας την ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης του Ψηφίσματος 6 της Δεύτερης Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για την τυποποίηση των γεωγραφικών ονομάτων,

Αναγνωρίζοντας επίσης πως στην Γιουγκοσλαβία η μεταγραφή του Σερβοκροατικού και Μακεδονικού Κυριλλικού αλφαβήτου σε λατινικούς χαρακτήρες χρησιμοποιείται από πολύ καιρό σε επίσημους καταλόγους γεωγραφικών ονομάτων και χάρτες,

Συστήνει όπως τα συστήματα που περιέχονται στο παράρτημα του παρόντος ψηφίσματος θεσπισθούν ως διεθνή συστήματα μεταγραφής σε λατινικούς χαρακτήρες των Σερβοκροατικών και Μακεδονικών γεωγραφικών ονομάτων στην Γιουγκοσλαβία.»

Για το Ψήφισμα αυτό η ελληνική πλευρά δεν εξέφρασε καμία απολύτως επιφύλαξη. Ας σημειωθεί πως η Τουρκία είχε εκφράσει έντονες επιφυλάξεις για ένα ψήφισμα σχετικά με την «Εθνική Τυποποίηση». Σε αυτό αναφερόταν πως μόνον «νόμιμα συγκροτημένες αρχές» έχουν δικαίωμα τυποποίησης γεωγραφικών ονομάτων, αλλά η Τουρκία διατύπωσε την άποψη πως «η έννοια αυτή δεν μπορεί να ισχύσει στην Κύπρο μέχρις ότου αναγνωρισθεί από τις δύο κοινότητες που ζουν στο νησί νόμιμη και συνταγματική ομόσπονδη κυβέρνηση, μετά την ολοκλήρωση των διακοινοτικών συνομιλιών μεταξύ των εταίρων (partners) του δι-κοινοτικού Κράτους της Κύπρου». Ας μην ξεχνούμε, ήταν το 1977 στην Αθήνα .....

Ας σημειωθεί πως οι εκπρόσωποι της κάθε χώρας στις Συνδιασκέψεις αυτές ήταν διπλωμάτες εξουσιοδοτημένοι από τις Κυβερνήσεις τους. Μάλιστα, στην αρχή κάθε Συνδιάσκεψης γινόταν επαλήθευση των πληρεξουσίων των αντιπροσώπων. ~~Ποιος άραγε μας εκπροσώπησε στην Αθήνα το 1977; Τα πρακτικά της Συνδιάσκεψης δεν αναφέρουν τα ονόματα των εθνικών εκπροσώπων³. Την ελληνική αντιπροσωπεία στην Αθήνα αποτελούσαν οι:~~

1. Λυσίμαχος ΜΑΥΡΙΔΗΣ (επικεφαλής της αντιπροσωπείας), πρόεδρος του Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτινή),
2. Ε. ΚΩΦΟΣ, Υπουργείο Εξωτερικών (Αθήνα)
3. Π. ΚΟΝΤΟΣ, βοηθός γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών
4. Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ, γενικός διευθυντής, Ιστορικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, Ακαδημία Αθηνών
5. Απχος Σ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, Υδρογραφική Υπηρεσία, ΒΣΤ 902
6. Α. ΘΑΒΩΡΗΣ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
7. Γεώργιος ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, καθηγητής γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών
8. Σχης Δ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Αθήνα
9. Τχης Σπύρος ΚΑΛΑΤΖΗΣ, Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Αθήνα
10. Κ. ΜΗΝΑΣ, επικεφαλής βοηθός, Τμήμα Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο
11. Σ. ΣΒΩΛΟΠΟΥΛΟΣ, Πανεπιστήμιο Αθηνών
12. Μ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑΣ, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κανείς από αυτούς δεν σκέφτηκε να διατυπώσει η Ελλάδα κάποια επιφύλαξη για τον προσδιορισμό «Μακεδονικό» για τους κυριλλικούς χαρακτήρες και τα γεωγραφικά ονόματα στο παραπάνω ψήφισμα.

Όμως Επίσης, σε μία ad hoc ομάδα εμπειρογνομόνων επί γεωγραφικών ονομάτων, που είχε συνέλθει από 5 ως 16 Μαρτίου 1973, και τα πρακτικά της οποίας επισυνάπτονται στα πρακτικά της Συνδιάσκεψης, βρίσκουμε για το τμήμα Ανατολικοκεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης τα ονόματα των κκ. Δ. Βαγιακάκου (της Ακαδημίας Αθηνών) και Ε. Κωφού (ειδικού συμβούλου του ΥΠΕΞ).

Ο Ευάγγελος Κωφός εκπροσώπησε την Ελλάδα και το 1982, στην Τέταρτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων, που έγινε στην Γενεύη από 24 Αυγούστου ως 14 Σεπτεμβρίου. Ήταν ο μόνος έλληνας εκπρόσωπος (σε αντίθεση με τους τέσσερις Γιουγκοσλάβους εκ των οποίων ο αναπληρωτής επικεφαλής της αντιπροσωπείας από την Ομόσπονδη Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας – ΟΓΔΜ). Η επίσημη ελληνική θέση στην Γενεύη και επί ΠΑΣΟΚ ήταν:

«Σχετικά με τα εξώνυμα, η Ελλάς, παρά την μακρά ιστορική χρήση Ελληνικών τοπωνυμίων σε περιοχές εκτός από τα όρια του σημερινού Ελληνικού Κράτους, υποστηρίζει όλα τα σχετικά ψηφίσματα των συνδιασκέψεων των Ηνωμένων Εθνών για την τυποποίηση των γεωγραφικών ονομάτων, ιδίως όσων αναφέρονται: (α) στην κατάργηση, όσον το δυνατόν ταχύτερα των εξωνύμων σε διεθνή χρήση (χάρτες, διαβατήρια, τουριστικά φυλλάδια), και (β) στον σεβασμό των εθνικών τοπωνυμίων, όπως αυτά τυποποιούνται από την αρμόδια αρχή γεωγραφικών ονομάτων κάθε χώρας.»

Σύμφωνα με την ad hoc επιτροπή εμπειρογνομόνων στην οποία το 1973 συμμετείχε ο κ. Κωφός,

«Εξώνυμο, είναι η γραπτή μορφή ενός γεωγραφικού ονόματος που χρησιμοποιείται σε μίαν ορισμένη γλώσσα για μια γεωγραφική οντότητα που βρίσκεται εκτός από την περιοχή στην οποία η ορισμένη αυτή γλώσσα είναι επίσημη. Η μορφή του ονόματος αυτού διαφέρει από το

3 Στην πρώτη έκδοση του παρόντος άρθρου το 2008 είχα πρόσβαση μόνο στους δύο τόμους των πρακτικών αλλά όχι στον κατάλογο των αντιπροσώπων.

όνομα που χρησιμοποιείται στην επίσημη γλώσσα ή γλώσσες της περιοχής στην οποία βρίσκεται η γεωγραφική οντότητα.»

Έτσι, αφού η Τουρκία, για παράδειγμα, ονομάζει την Κωνσταντινούπολη Istanbul, όλοι οι ελληνικοί χάρτες (π.χ. στα σχολεία), τα ελληνικά διαβατήρια (π.χ. των εκδιωχθέντων Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης) και τα ελληνικά τουριστικά φυλλάδια θα πρέπει να την αναφέρουν ως Ισταμπούλ. Και φυσικά αφού η περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας αναφέρονταν ως Μακεδονία σε επίσημη γλώσσα της Γιουγκοσλαβίας - για την οποία μάλιστα δεχθήκαμε και τον τρόπο μεταγραφής της στα λατινικά - που είναι το πρόβλημα; Οι έλληνες πληρεξούσιοι στο πλέον αρμόδιο βήμα την έχουν αναγνωρίσει ως Μακεδονία και μάλιστα δύο φορές: μια στην Αθήνα επί Νέας Δημοκρατίας και μία στην Γενεύη επί ΠΑΣΟΚ.

Με βάση το παραπάνω ψήφισμα για τη Μακεδονική γλώσσα, η ΟΓΔΜ ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στους Διεθνείς Οργανισμούς και ιδίως στον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ISO) – στον οποίο η Ελλάδα απαξίωσε επί σειρά ετών να συμμετάσχει με δικαίωμα ψήφου – όπου στα διεθνή πρότυπα για κωδικούς γλωσσών έχει κατοχυρωθεί η «μακεδονική» ως επίσημη γλώσσα, ενώ καθιερώθηκαν και τα MK και MKD κωδικοί της ΠΓΔΜ⁴. Επίσης στα πρότυπα για τα αλφάβητα εισήγαγαν την έννοια των «Μακεδονικών» Κυριλλικών χαρακτήρων (βλ. παράρτημα).

Θα κλείσουμε με μια παράγραφο που εξηγεί το πόσο έξω έπεσαν στις εκτιμήσεις τους οι αρμόδιοι. Ο κ Κωφός συνέγραψε την ίδια εποχή που συνέβησαν τα παραπάνω, το κεφάλαιο «*Το Μακεδονικό Ζήτημα στην Εποχή μας*» στον τόμο ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ της Εκδοτικής Αθηνών (εκδ. 1982). Ο Τόμος αυτός είχε, αν θυμόμαστε καλά, παρουσιαστεί σε επίσημη τελετή παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κ. Καραμανλή. Ο κ. Κωφός κλείνει λοιπόν το κεφάλαιο αυτό ως εξής:

«Έτσι, από τα μέσα της δεκαετίας του '50, το Μακεδονικό ζήτημα έχασε την παλαιά ένταση του που προερχόταν από την ανοικτή διατύπωση εδαφικών διεκδικήσεων. Η Γιουγκοσλαβία στράφηκε με ιδιαίτερη προσοχή στην προσπάθεια να εδραιώσει στο εσωτερικό της τη «μακεδονική εθνότητα». Προς το εξωτερικό - δηλ. τη Βουλγαρία και κατά δεύτερο λόγο την Ελλάδα - συνέχισε να απαιτεί αναγνώριση «μακεδονικών» μειονοτήτων, αλλά το μόνο που επιτύγχανε ήταν να προκαλεί, κατά καιρούς, τις έντονες αντιδράσεις κοινής γνώμης και ιθυνόντων στις γειτονικές της χώρες³⁰. Παρά την αρνητική αυτή πλευρά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το Μακεδονικό ζήτημα, αφού πέρασε την κρίσιμη περίοδο 1914-1954, εισήλθε στη φάση της φθίνουσας έντασης. Όλες οι ενδείξεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, αν, δεν υπάρχουν εξωγενείς παράγοντες, και το ζήτημα αυτό θα μπορέσει να περιέλθει στο επίπεδο απλώς της ακαδημαϊκής ιστορικής αντιδικίας.»

στην υποσημείωση ³⁰ αναφέρεται: «Στις θέσεις του 7ου Συνεδρίου της Ενώσεως Μακεδόνων Κομμουνιστών (2.2.1978), περιλήφθηκε και η οξύτατη διατύπωση ότι «οι διακρίσεις σε βάρος της μακεδονικής εθνικής μειονότητας στην Ελλάδα συνεχίζονται». Λίγο αργότερα, ο ίδιος ο Πρόεδρος Τίτο σε δηλώσεις του στα Σκόπια ανέφερε ότι στις συναντήσεις του με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή είχε συζητήσει το Μακεδονικό. Αυτό προκάλεσε στην Αθήνα άμεση αντίδραση, με κυβερνητική ανακοίνωση ότι οι απόψεις για την ύπαρξη μειονοτικού θέματος στην Ελλάδα διαφέρουν (9.10.1978). Την επομένη ο Αρχηγός της Αντιπολιτεύσεως Α. Παπανδρέου, με δηλώσεις του τάχθηκε αλληλέγγυος με την Κυβέρνηση στο ζήτημα αυτό. Το αποτέλεσμα υπήρξε η διακοπή της δημόσιας αναμόχλευσης του ζητήματος από τα γιουγκοσλαβικά μέσα δημοσιότητας.»

4 Διεθνή Πρότυπα ISO 639 (διψήφιοι και τριψήφιοι κωδικοί γλωσσών), ISO 3166 (διψήφιοι και τριψήφιοι κωδικοί χωρών)

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω τα συμπεράσματα που βγαίνουν είναι ότι:

1. Το 1977 η Ελλάδα από επίσημο βήμα του ΟΗΕ δεν διατύπωσε επιφυλάξεις για τη Μακεδονική γλώσσα και τους Μακεδονικούς κυριλλικούς χαρακτήρες ούτε για το δικαίωμα της ΟΓΔΜ να ενεργεί ως επίσημος φορέας προσδιορισμού γεωγραφικών ονομάτων.
2. Το 1982 η Ελλάδα δήλωσε σε επίσημο βήμα του ΟΗΕ ότι *«παρά την μακρά ιστορική χρήση Ελληνικών τοπωνυμίων σε περιοχές εκτός από τα όρια του σημερινού Ελληνικού Κράτους, υποστηρίζει ... την κατάργηση, όσον το δυνατόν ταχύτερα των εξωνύμων σε διεθνή χρήση (χάρτες, διαβατήρια, τουριστικά φυλλάδια), και ... τον σεβασμό των εθνικών τοπωνυμίων, όπως αυτά τυποποιούνται από την αρμόδια αρχή γεωγραφικών ονομάτων κάθε χώρας».*
3. Το 1982 επίσης ο αρμόδιος σύμβουλος του Υπουργείου Εξωτερικών θεωρούσε ότι το *«Μακεδονικό ζήτημα, ... εισήλθε στη φάση της φθίνουσας έντασης»* και *«ότι, αν, δεν υπάρξουν εξωγενείς παράγοντες, και το ζήτημα αυτό θα μπορέσει να περιέλθει στο επίπεδο απλώς της ακαδημαϊκής ιστορικής αντιδικίας».*
4. Η Ελλάδα δεν έφερε αντίρρηση στην καθιέρωση των συντμήσεων ΜΚ/ΜΚΔ στο διεθνές πρότυπο ISO 3166 για τους κωδικούς χωρών (το 1993) ούτε για τη καθιέρωση συντμήσεων ΜΚ/ΜΚΔ/MAC στο διεθνές πρότυπο ISO 639 για τους κωδικούς γλωσσών (περίπου την ίδια εποχή).

Παράρτημα: 1986-06-03-Meeting-ISO-TC97-SC2-WG4-Herakleion-Crete

I S O
INTERNATIONAL ORGANISATION FOR STANDARDISATION
ORGANISATION INTERNATIONALE DE NORMALISATION

TC97/SC2/WG4
Coded character sets for text communication

ISO/TC97/SC2
ISO/TC97/SC2/WG4 N633

REPORT OF THE NINETEENTH MEETING

The 19th meeting of ISO/TC97/SC2/WG4 took place from 17th to 21st March 1986 in the Hotel Atlantis, Heraklio, Crete, Greece, where Mr George Polyzoides, Director of the Department of Computer Science of the Research Centre of Crete, kindly acted as host. The meeting formally began at 2pm on the Monday and continued until 8.30pm on the Friday.

In terms of work done, the meeting should count as being of 6½ or 7 rather than 4½ days duration: Greek restaurant hours allowed morning sessions averaging 4½ hours and afternoon sessions of 6 hours on four of the five days. After formal adjournment, informal technical discussions often continued in the meeting room: on one evening, until well after 10pm.

The WG4 members participating were Messrs Willy F Bohn (IBM, USA), Peter W Fenwick (Convenor, UK), Jean-Marc Lugin (DEC, Switzerland), Marino Musso (Olivetti, Italy), Ronald J Pellar (Xerox, USA), Hugh McGregor Ross (UK) and Kouichi Suzuki (NTT, Japan).

On the Tuesday and Wednesday which were devoted to consideration of DP 6937/7, the meeting was attended by fourteen Greek nationals acting as observers from the Commission of the EEC, ELOT and its character coding TC and other Greek organisations. The complete attendance list is appended to this report.

Opening remarks, agreement of agenda, etc.

The convenor opened the meeting on Monday by waving copies of British Standard BS 6692 Parts 1 and 2 (dual-numbered ISO 6937/1 and /2) and the Register of ISO 7350 to prove that they had (at last) been published. On Tuesday, he remarked that it was pleasant to be able to begin "Ladies (plural) and Gentlemen...".

The Agenda for Monday, Thursday and Friday was agreed to consist after opening formalities of:

1. ISO 6936 Draft Addendum
2. ISO 6937/2 Draft Addendum
3. DP 6937/8
4. DP 6937/5
5. DP 6937/6
6. Text for DP 6937/4
7. Revision of ISO 6937/2

For Tuesday and Wednesday the agenda would be consideration of DP 6937/7 and the date and venue of the next meeting.

Thus it was agreed that '6937/8 would neither have * and + in 13/07 and 15/07 nor leave those positions unused. It was then agreed that this supposed "*/+" constraint was not "absolute" and need not apply to DP 6937/7 or other parts of '6937.

(It should be noted that none of the many sets in N610 & N611 includes NBSP, has positions 2/13, 5/7 or 7/7 empty or has SHY, * and + in those positions.)

WG4 did not agree that proposed or supposed constraints relating to DIS 8859/1.2 & /2.2 were necessarily relevant to DPs '6937/5.../8. All members of WG4 wished to avoid unnecessary divergence between "extra parts of '8859" and "extra parts of '6937", but they recognised that whereas parts of '6937 were intended to complement and be used in conjunction with one another, parts of '8859 met different (and by definition limited) requirements, and were intended to be used instead of one another.

WG4 agreed that extra parts of '6937 should be optimised for those who needed more than 191 graphic characters, not for those whose requirements centred upon a limit which ISO 6937/2 plus any one extra set of graphic characters would obviously exceed by 100%+.

To cater for those who needed more than 191 graphic characters whilst (some of the time) enjoying the advantages of never needing more, WG7 or ANSC X3L2 might wish to propose graphic character sets to supplement 'ASCII-8' and/or another existing or proposed part of '8859, but WG4 was not obliged to accept constraints which might be considered applicable to the coding of those sets.

US comments requested that WG4 consider making each of the sets of '6937/5.../8 a 96-character set. Swiss comments requested that '6937/5 & /6 have 96-character sets. DP 6937/8 already had a 96-character set. WG4 did not agree that '6937/5, /6 & /7 should have 96-character sets unless '6937 required them use positions 2/0 and/or 7/15.

Progression of DP 6937/8

The summary of the voting and comments on DP 6937/8 was available as N631. HMcGR expressed surprise that there had been no response from the USSR. WFB pointed out that Czechoslovakia usually responded to TC97/SC2 letter ballots on behalf of all the COMECON countries; he was reassured rather than concerned by the lack of comment. The set of characters in DP 6937/8 had been very thoroughly checked in IBM offices in Moscow, Belgrade and Sofia.

All but one of the UK editorial comments on DP 6937/8 were accepted; no-one knew a 'proper 4-digit number' for the 3rd revision of what had been ISO R9, but when WG4 later agreed not to refer to it, 'correction' of the reference became otiose.

As reported earlier, the French and Swiss comments called for WG4 inaction rather than action. DP 6937/8 already had a 96-character set, so RJP withdrew the (ir)relevant US comment.

PWF reported that in an effort to meet the other US comment on extended repertoire, he had double-checked earlier work done by himself and HMcGR (see N432 and N527) and had not been able to conclude that a different set of 96 or fewer Cyrillic letters could be 'more useful' or cater for more major languages.

In papers received by PWF from Yugoslavia was a report that Ruthenian (or Russianian) had the status of a national minority (about 23,000 speakers) language there. All the other reference sources available to PWF treated that language as a dialect of Ukrainian, but as written in Yugoslavia it was reported to use the letter looking like a capital Gamma with an exaggerated flourish or serif at top-right which was formerly used but now obsolete in Ukrainian and Byelorussian. WG4 decided having that letter in positions 10/13 & 11/13 of the code table could be left as a possibility for a Yugoslav national standard, but that 10/13 in '6937/8 could remain 'reserved' to allow SC2/WG7 to code SHY there in a Latin+Cyrillic '8859/n.

DP 6937/8 already catered for all the languages listed in ISO/DIS 639.2 (see N624) which were ordinarily written in Cyrillic: only one of them, Moldavian (essentially Rumanian written in Cyrillic script) was not mentioned in DP 6937/8, and it needed no letters which were not already in '6937/8.

It was agreed that Moldavian should be added to the languages referred to in '6937/8. RJP's concern voiced in the previous meeting about 'further investigation might allow catering for more languages' which had occasioned the US comment seemed to be allayed. (Convenor's note: whilst producing a revised text (N635), I added yet more mentions of yet more languages in a note at the end of Annex A. This should more than satisfy the relevant US comment.)

The Yugoslav comments in N631 were acted upon as far as possible. The proposal to refer to letters used in two or more languages as Cyrillic would not have allowed 'Cyrillic I' (reversed N) and 'Ukrainian I' (I, also used in Byelorussian) to have different names. WG4 agreed to use names beginning 'Cyrillic...' only for the letters in columns 12-15 of the code table and to refer to them as letters of the KOI-8 code. Giving language names only to the letters in columns 10 and 11 meant changing the name of È/è from 'Cyrillic IO' to 'Russian IO', and allowed amendment of the text objected to in the Yugoslav comments.

WG4 accepted that as spoken, Serbian and Croatian were not really different languages, and agreed to refer to the language as Serbocroatian, but felt that just as ISO 6937/2 referred to Croat for the language written in Latin letters, '6937/8 could refer to the language's Cyrillic script as Serbian.

It was agreed to add Macedonian to the list of languages in the 'ordering...' paragraph of the first Annex. (Convenor's note: I had originally omitted it because I was not certain that the list in the Annex did reflect Macedonian alphabetic order; all but one of the reference sources I have confirm that it does.)

PWF reported that in an effort to meet the other US comment on extended repertoire, he had double-checked earlier work done by himself and HMcGR (see N432 and N527) and had not been able to conclude that a different set of 96 or fewer Cyrillic letters could be 'more useful' or cater for more major languages.

In papers received by PWF from Yugoslavia was a report that Ruthenian (or Russianian) had the status of a national minority (about 23,000 speakers) language there. All the other reference sources available to PWF treated that language as a dialect of Ukrainian, but as written in Yugoslavia it was reported to use the letter looking like a capital Gamma with an exaggerated flourish or serif at top-right which was formerly used but now obsolete in Ukrainian and Byelorussian. WG4 decided having that letter in positions 10/13 & 11/13 of the code table could be left as a possibility for a Yugoslav national standard, but that 10/13 in '6937/8 could remain 'reserved' to allow SC2/WG7 to code SHY there in a Latin+Cyrillic '8859/n.

DP 6937/8 already catered for all the languages listed in ISO/DIS 639.2 (see N624) which were ordinarily written in Cyrillic: only one of them, Moldavian (essentially Rumanian written in Cyrillic script) was not mentioned in DP 6937/8, and it needed no letters which were not already in '6937/8.

It was agreed that Moldavian should be added to the languages referred to in '6937/8. RJP's concern voiced in the previous meeting about 'further investigation might allow catering for more languages' which had occasioned the US comment seemed to be allayed. (Convenor's note: whilst producing a revised text (N635), I added yet more mentions of yet more languages in a note at the end of Annex A. This should more than satisfy the relevant US comment.)

The Yugoslav comments in N631 were acted upon as far as possible. The proposal to refer to letters used in two or more languages as Cyrillic would not have allowed 'Cyrillic I' (reversed N) and 'Ukrainian I' (I, also used in Byelorussian) to have different names. WG4 agreed to use names beginning 'Cyrillic...' only for the letters in columns 12-15 of the code table and to refer to them as letters of the KOI-8 code. Giving language names only to the letters in columns 10 and 11 meant changing the name of È/è from 'Cyrillic IO' to 'Russian IO', and allowed amendment of the text objected to in the Yugoslav comments.

WG4 accepted that as spoken, Serbian and Croatian were not really different languages, and agreed to refer to the language as Serbocroatian, but felt that just as ISO 6937/2 referred to Croat for the language written in Latin letters, '6937/8 could refer to the language's Cyrillic script as Serbian.

It was agreed to add Macedonian to the list of languages in the 'ordering...' paragraph of the first Annex. (Convenor's note: I had originally omitted it because I was not certain that the list in the Annex did reflect Macedonian alphabetic order; all but one of the reference sources I have confirm that it does.)

Some of the Greeks present pointed out that wording which might be taken to refer to "Macedonia" could be taken amiss. ("Macedonia" may refer to a division of Greece, a constituent republic of Yugoslavia, a district of Bulgaria or the region as a whole.) A language also called Macedonian was spoken by Alexander the Great in ancient Macedon, but WG4 could see no alternative to "Macedonian" for the name of the modern language.

There was a helpful precedent: the Third UN Conference on the Standardization of Geographical Names held in Athens in 1977 referred in a resolution to "Serbo-Croatian and Macedonian Cyrillic" alphabets. "Macedonian Cyrillic" was apparently less contentious than just "Macedonian".

WG4 agreed to amend the '6937/8 text accordingly: 'Macedonian' as the last of a list of languages' names could immediately be followed by 'Cyrillic' as a description of the written form of the language. References to scripts seemed potentially less undiplomatic than references to languages.

AS reported earlier, Cyrillic characters' IDs caused 2+ hours debate. WFB had some time ago applied the 'general principles of ISO 6937/1 Annex A' to the transliterations in ISO/DIS 9.2, to assign IDs to Cyrillic letters, and those IDs had since been used by WFB and others. In drafting DP 6937/8, PWF had 'updated' the IDs to reflect the transliterations of ISO/DIS 9.3. What should happen if TC46 produced a DIS 9.4?

After the 2+ hours debate, WG4 agreed to change the IDs in '6937/8 back to those based on ISO/DIS 9.2 and to avoid detailing their provenance: this would avoid unnecessary confusion. Omission of IDs altogether might have saved a lot of unnecessary work, but WG4 decided to leave them in '6937/8 and invite SC2 member bodies to request their removal.

PWF reported receiving a copy of draft Yugoslav standard JUS I.BO.001 based on ISO 6937 and some associated working papers. They included IDs for Cyrillic letters of the form KXnn where X was a Cyrillic letter. Assignment of IDs seemed to be becoming a self-defeating exercise.

WG4 did not agree with Tom Hastings' proposal in N612 that SHY and NBSP should be included in '6937/8. As far as compatibility with a possible '8859/n was concerned, '6937/8 had a 96-character set, with 'holes' left where WG7 might want to code NBSP and SHY.

WG4 also disagreed with the suggestion in N612 that character names should include 'CAPITAL LETTER' and 'SMALL LETTER' with the two shown on separate lines. This would add no information not already obvious, and would increase the width of the tables and double their length. Apart from a couple of typos, there were very minor differences between names in '6937/8 and Registration Proposal 111: the names in '6937/8 were simpler. WG4 did agree that the words 'Cyrillic' (etc.) in the names should be in small letters with initial capitals.

HMcGR had proposed some amendments in N603, N604 and N605. The change suggested in N603 was judged not to be an improvement and was out of step with ISO 2022. WG4 agreed several editorial improvements in response to N604 and N605, losing double-negatives and describing the '6937/2 diacritics as 'floating' rather than 'non-spacing'.

Accommodation (as far as possible) of comments on the DP had required changes which a diplomat might regard as technical, but which ISO/TC97/SC2 would regard as 'editorial': the set of characters and their coding remained unchanged. WG4 agreed that '6937/8 should become a DIS.

DP 6937/7, Greek Requirements

Discussion of Greek requirements and possible means of catering for them occupied over 20 hours on the Tuesday and Wednesday. That 20+ hours included most of the discussion reported earlier on supposed requirements for compatibility with '8859.

The results of the letter ballot on DP 6937/7 was available as N623. Comments from the Greek national coding committee TE48 were circulated as N625. The code tables and other extracts from draft ELOT Standards 926, 927 and 928 were available as N626, N627 and N628. Yanis Maistros, the chairman of TE48 gave a presentation of the needs of Greek which is summarised in N629.

The drafts of ELOT 926, ELOT 927 and ELOT 928 had been presented at a public meeting in Athens in February, at which PWF had been a guest speaker. Public comment on them had been invited, with April 25th as the deadline for receipt of comments. WG4 agreed not to make any firm decisions about DP 6937/7 until after then: allowing time for TE48 to collate and discuss comments received, it seemed that progress of DP 6937/7 could most quickly be achieved by WG4 meeting in Athens in the third week of June.

ELOT draft 927 with a 7-bit coded capitals-only Latin+Greek set was not particularly interesting to WG4 or to ELOT TE48, who saw it only as a 'stop-gap'.

ELOT draft 926 proposed a Greek GO set to be used in conjunction with the supplementary set of ISO 6937/2 in either a 7- or 8-bit environment. In N617, it was proposed to add diæresis+accent to column 12 of that supplementary set. The intention was to allow this Greek GO set to be substituted for the Latin one of CCITT Teletex and CEPT Videotex.

None of the non-Greeks present (and not many of the Greeks) much liked this idea. It was true that ISO 6937 did not prohibit alternative GO sets, and that for Kanji Teletex, the set of JIS C 6226 could be designated as GO, but KS reported that Japanese experience indicated that there was no particular advantage in having a 'native' set as GO. In a 7-bit environment there was no advantage in using SHIFT OUT and SHIFT IN rather than SHIFT IN and SHIFT OUT; in an 8-bit environment, the left side of the code table was not somehow 'better' than the right.